ظهور زیبایی علم در شخصیّت انسان

(سخن مدیر مسئول)

دکتر احسان پوراسماعیل
استادیار مؤسسه‌ی آموزش عالی آرمان رضوی
pouresmaeil@armanrazavi-ihe.ac.ir

علم در اندیشه‌ی علوی تنها عامل حیات و نابودی جهل نیست؛ بلکه معیار دیگری برای ارزش انسانی نیز به شمار می‌آید: «العِلمُ أفضَلُ الجَمالَینِ» (آمدی، تصنیف غررالحکم، ص ۴۲) یعنی: دانش، بهترین دو زیبایی است؛ این تعبیر، مفهوم زیبایی را از سطح ظاهری فراتر می‌برد و علم را به عنوان جمالی درونی و پایدار معرّفی می‌کند. در روایت دیگری آمده است: «العِلمُ جَمالٌ لا یَخفی و نَسیبٌ لا یُجفی» (همان). یعنی: دانش، جمالی است که پنهان نمی‌ماند و خویشاوندی است که تباه نمی‌شود؛ بر اساس این تعریف، علم اگر علم باشد، جمالی است که پنهان نمی‌ماند؛ زیرا آثار آن در شخصیّت و رفتار انسان ظهور می‌یابد و به بخشی از هویّت او تبدیل می‌شود.

این معنا در تعبیر «...العِلمُ أشرَفُ حِلیَةٍ و عَطِیَّةٍ» (همان، ص ۲۸۱) یعنی: دانش، برترین زیور و عطاست، نیز آشکار است. علم، شریف‌ترین زیور و عطیه معرّفی شده است؛ یعنی ارزش انسان نه صرفاً به آنچه بر او پوشانده می‌شود، بلکه به آنچه در شخصیّت او نهادینه شده است وابسته است. از همین رو امیرالمؤمنین علیه‌السلام می‌فرماید: «مُزَیِّنُ الرَّجُلِ عِلمُهُ و حِلمُهُ» (همان، ص ۴۲) یعنی: زینت‌بخش انسان، دانش و بردباری او است؛ علم زمانی به زینت حقیقی

انسان تبدیل می‌شود که با حلم همراه گردد. بدین ترتیب، معرفت از اخلاق جدا نیست؛ علم باید در منش انسان به صورت حلم و بزرگواری ظهور کند.

در همین چارچوب، روایت «العِلمُ زَینُ الحَسَبِ» (همان) نیز معیار منزلت را با زتعریف می‌کند. حسب و نسب، هرچند می‌تواند بخشی از هویّت اجتماعی انسان باشد، امّا علم است که آن را زینت می‌دهد. منزلت حقیقی، بیش از آنکه امری موروثی باشد، امری اکتسابی است و علم یکی از مهم‌ترین عوامل تحقّق آن از جانب خدا است.

شاید اجتماعی‌ترین تعبیر این مجموعه، سخن امیرالمؤمنین علیه‌السلام باشد که می‌فرماید: «العِلمُ زَینُ الأَغنِیاءِ و غِنَی الفُقَراءِ» (همان). علم برای ثروتمند زینت است و برای فقیر غنا؛ این تعبیر، علم را نوعی سرمایه‌ی انسانی معرّفی می‌کند که ارزش آن به دارایی مادّی وابسته نیست. کسی که از مال برخوردار است، با علم بر ارزش شخصیّت خویش می‌افزاید و کسی که از آن محروم است، می‌تواند به واسطه‌ی علم از نوعی غنای انسانی برخوردار شود.

از همین روست که حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «مَن لَم یَکتَسِب بِالعِلمِ مالاً اِکتَسَبَ بِهِ جَمالاً» (همان) یعنی: آنکه با دانش دارایی نیافت، از آن زیبایی یافت. این روایت معیار ارزش علم را از سود اقتصادی جدا می‌کند. علم ممکن است برای انسان مال نیاورد، امّا می‌تواند برای او جمال و زیبایی بیافریند. بنابراین، ارزش علم را نمی‌توان تنها با میزان ثروتی که تولید می‌کند، سنجید؛ زیرا کارکرد عمیق‌تر آن، ساختن انسان و زیباسازی شخصیّت او است.

در نهایت، مجموعه‌ی این روایات، تصویری نوین از علم ارائه می‌دهد که

بر اساس آن، علم انسان را به زیبایی پایدار می‌آراید؛ از این منظر، علم یک ابزار بیرونی برای انسان نیست؛ بلکه بخشی از فرایند «شدن» انسان است؛ از این‌رو، در منطق علوی، مسأله‌ی اصلی علم این نیست که انسان را «داناتر» کند؛ بلکه این است که او را شریف‌تر و زیباتر سازد.

به امید دست‌یابی به شرافت و زیبایی علم، با کسب دانش از علم مصبوب، حضرت بقیّةالله اعظم عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف بیست و یکمین شماره از مجله‌ی «دانش‌نامه‌ی علوم قرآن و حدیث» را آغاز می‌کنیم.